TURK TILINI O‘RGANISHDA YOZMA NUTQ KO‘NIKMALARINI RIVOJLANTIRISHNING SAMARALI USULLARI

Sabirova Dilnoza Ulug’bekovna
Toshkent Axborot Texnologiyalari Universiteti talabasi
Email: sabirovadilnoza2005@gmail.com
Telefon: +998 (94) 088 55 24

- **Annotatsiya:** Ushbu maqolada turk tilini o‘rganishda yozma nutq ko‘nikmalarini rivojlantirishning samarali usullari yoritiladi. Yozma nutq xorijiy tilni o‘zlashtirishning muhim tarkibiy qismi bo‘lib, o‘quvchilarning grammatik savodxonligi, lug‘at boyligi, mantiqiy fikrlashi hamda fikrni yozma ravishda aniq va izchil bayon etish qobiliyatini rivojlantirishga xizmat qiladi. Maqolada yozma nutqni rivojlantirishga qaratilgan zamonaviy metodlar, jumladan, bosqichma-bosqich yozish, matn tahlili, ijodiy yozuv mashqlari, o‘zaro baholash va o‘qituvchi tomonidan beriladigan **fikr-mulohazalarning** ahamiyati tahlil qilinadi. Shuningdek, raqamli ta’lim vositalari va sun’iy intellekt texnologiyalaridan foydalanish orqali yozma nutq ko‘nikmalarini takomillashtirish imkoniyatlari yoritiladi.

- **Kalit so‘zlar:** turk tili, yozma nutq, yozish ko‘nikmasi, yozma kompetensiya, til o‘qitish metodikasi, **fikr-mulohaza**, sun’iy intellekt, raqamli ta’lim.

- **Abstract:** This article explores effective methods for developing writing skills in learning the Turkish language. Writing is an essential component of foreign language learning, contributing to the development of learners’ grammatical accuracy, vocabulary, logical thinking, and ability to express ideas clearly and coherently in written form. The article examines modern approaches to improving writing skills, including process writing, text analysis, creative writing activities, peer assessment, and teacher feedback. In addition, it discusses the role of digital

learning tools and artificial intelligence technologies in enhancing learners’ writing competence.

Keywords: Turkish language, writing skills, writing competence, language teaching methodology, teacher feedback, peer assessment, artificial intelligence, digital learning.

Аннотация: В данной статье рассматриваются эффективные методы развития навыков письменной речи при изучении турецкого языка. Письменная речь является важной составляющей процесса изучения иностранного языка, способствуя развитию грамматической грамотности, словарного запаса, логического мышления и умения последовательно и ясно излагать свои мысли в письменной форме. В статье анализируются современные методы развития письменной речи, включая поэтапное обучение письму, анализ текстов, творческие письменные задания, взаимное оценивание и обратную связь со стороны преподавателя. Кроме того, рассматриваются возможности использования цифровых образовательных средств и технологий искусственного интеллекта для совершенствования письменной коммуникативной компетенции обучающихся.

Ключевые слова: турецкий язык, письменная речь, навыки письма, письменная компетенция, методика преподавания языка, обратная связь, искусственный интеллект, цифровое обучение.

Kirish

Yozma nutq xorijiy tilni o‘rganish jarayonida o‘quvchining tilni qay darajada o‘zlashtirganini namoyon etuvchi asosiy ko‘nikmalardan biri hisoblanadi. Ushbu ko‘nikma grammatik qoidalarni to‘g‘ri qo‘llash, so‘z boyligidan o‘rinli foydalanish, fikrni mantiqiy izchillikda bayon qilish hamda matn yaratish malakasini o‘z ichiga oladi. Shu sababli yozma nutqni rivojlantirish til o‘qitish metodikasining muhim yo‘nalishlaridan biri sanaladi.

Turk tilini o‘rganayotgan talabalar uchun yozma nutqni shakllantirish alohida ahamiyatga ega. Chunki yozish jarayonida o‘quvchilar grammatika, imlo, uslub va

matn tuzilishiga oid bilimlarini bir vaqtning o‘zida qo‘llashlari talab etiladi. Amaliyotda esa ko‘plab o‘quvchilar grammatik xatolar, lug‘at boyligining yetarli emasligi, gaplarni o‘zaro bog‘lash hamda fikrni izchil ifodalashda qiyinchiliklarga duch keladilar. Natijada yozma ishlarning sifati pasayadi va kommunikativ kompetensiyaning to‘liq shakllanishiga to‘sqinlik qiladi.

Mazkur muammolarni bartaraf etish uchun yozma nutqni rivojlantirishga qaratilgan samarali metodlarni ta’lim jarayoniga joriy etish zarur. Xususan, muntazam yozma mashqlar, matn yaratish, tahliliy yozuv, o‘zaro baholash, o‘qituvchining fikr-mulohazalari hamda zamonaviy raqamli ta’lim vositalaridan foydalanish o‘quvchilarning yozish malakasini bosqichma-bosqich rivojlantirish imkonini beradi. So‘nggi yillarda sun’iy intellekt texnologiyalarining rivojlanishi ham yozma ishlarni tahlil qilish, grammatik va uslubiy xatolarni aniqlash hamda individual tavsiyalar berish orqali ushbu jarayonni yanada samarali tashkil etishga xizmat qilmoqda.

Ushbu maqolaning maqsadi turk tilini o‘rganishda yozma nutq ko‘nikmalarini rivojlantirishning samarali usullarini tahlil qilish, ularning ta’lim jarayonidagi o‘rni va amaliy ahamiyatini yoritish hamda o‘quvchilarning yozish kompetensiyasini rivojlantirishga xizmat qiluvchi metodik tavsiyalarni ishlab chiqishdan iborat.

- **Asosiy qism**

Yozma nutq ko‘nikmasini rivojlantirish uzoq muddatli va izchil tashkil etiladigan ta’lim jarayonini talab qiladi. O‘quvchi yozish jarayonida nafaqat grammatik qoidalarni qo‘llaydi, balki fikrlarini mantiqiy tartibda bayon etish, mavzuni yoritish va uslubiy jihatdan to‘g‘ri matn yaratish ko‘nikmalarini ham namoyon qiladi. Shu sababli yozma nutqni rivojlantirish faqat grammatika o‘rgatish bilan cheklanmay, balki o‘quvchilarning umumiy kommunikativ kompetensiyasini shakllantirishga qaratilishi lozim.

Yozma nutqni rivojlantirishning samarali usullaridan biri muntazam yozma mashqlarni tashkil etishdir. O‘quvchilar turli mavzularda qisqa matnlar, insholar, xatlar, hikoyalar va maqolalar yozish orqali o‘z fikrini yozma shaklda ifodalashni

o‘rganadilar. Mashqlar oddiy gap tuzishdan boshlab, bosqichma-bosqich murakkab matnlar yaratishgacha davom ettirilishi maqsadga muvofiq. Bunday ketma-ketlik o‘quvchilarning yozish malakasini tabiiy ravishda rivojlantiradi.

Yozma nutqni rivojlantirishda namunaviy matnlar bilan ishlash ham muhim metodlardan biridir. Dars jarayonida turli janrdagi matnlarni o‘qish va tahlil qilish orqali o‘quvchilar matnning tuzilishi, uslubi, bog‘lovchi vositalardan foydalanish va fikrni izchil bayon etish usullarini o‘zlashtiradilar. Keyinchalik ular ushbu namunalar asosida mustaqil matn yaratishga harakat qiladilar. Bu usul yozma nutqni shakllantirish bilan birga o‘quvchilarning o‘qish va tahlil qilish ko‘nikmalarini ham rivojlantiradi.

Yozma ishlarni tahlil qilish va ularga fikr-mulohaza bildirish yozish ko‘nikmasini takomillashtirishning muhim bosqichidir. O‘qituvchi tomonidan beriladigan aniq tavsiyalar o‘quvchilarga yo‘l qo‘yilgan grammatik, leksik va uslubiy xatolarni tushunish hamda ularni keyingi yozma ishlarda takrorlamaslik imkonini beradi. Shuningdek, o‘quvchilarning bir-birining ishlarini baholashi ham foydali natija beradi. O‘zaro baholash jarayonida ular nafaqat xatolarni aniqlashni, balki matn sifatini baholash mezonlarini ham o‘rganadilar.

So‘nggi yillarda yozma nutqni rivojlantirishda raqamli texnologiyalar va sun’iy intellekt vositalarining ahamiyati ortib bormoqda. ChatGPT, Grammarly va boshqa AI asosidagi platformalar yozilgan matnlarni grammatik, uslubiy va leksik jihatdan tahlil qilish, xatolarni ko‘rsatish hamda ularni tuzatish bo‘yicha tavsiyalar berish imkoniyatiga ega. Bunday vositalar o‘quvchilarning mustaqil ishlashiga yordam beradi, yozish jarayonini qiziqarli qiladi va o‘z ustida muntazam ishlashga undaydi. Biroq sun’iy intellektdan foydalanishda tayyor matnni ko‘chirib olish emas, balki berilgan tavsiyalar asosida xatolarni tahlil qilish va ularni mustaqil tuzatish muhim hisoblanadi.

Yozma nutq ko‘nikmasini rivojlantirishda CEFR mezonlariga asoslangan baholash tizimi ham alohida ahamiyatga ega. Ushbu mezonlar o‘quvchilarning yozma ishlarini mazmun, grammatik to‘g‘rilik, lug‘at boyligi, matnning mantiqiy

tuzilishi va kommunikativ maqsadga muvofiqligi kabi ko‘rsatkichlar asosida baholash imkonini beradi. Natijada o‘quvchi o‘zining qaysi jihatlari ustida ishlashi kerakligini aniq biladi va yozish kompetensiyasini bosqichma-bosqich rivojlantirib boradi.

Yozma nutqni rivojlantirish jarayonining samaradorligi biror bitta metod bilan emas, balki turli yondashuvlarni o‘zaro uyg‘unlashtirish orqali ta’minlanadi. Muntazam yozma mashqlar, matn tahlili, ijodiy topshiriqlar, o‘zaro baholash, o‘qituvchining fikr-mulohazalari hamda sun’iy intellekt texnologiyalaridan oqilona foydalanish o‘quvchilarning yozish ko‘nikmalarini sezilarli darajada rivojlantiradi. Natijada ular turk tilida fikrlarini grammatik jihatdan to‘g‘ri, mantiqiy va ravon tarzda yozma shaklda ifodalay olish kompetensiyasiga ega bo‘ladilar.

- **Xulosa**

Turk tilini o‘rganishda yozma nutq ko‘nikmasini rivojlantirish o‘quvchilarning tilni puxta o‘zlashtirishi va undan amaliy muloqot vositasi sifatida foydalanishida muhim omillardan biridir. Yozish jarayonida o‘quvchilar grammatika, leksika va uslubga oid bilimlarini bir butun holda qo‘llaydilar, bu esa ularning umumiy til kompetensiyasining shakllanishiga xizmat qiladi.

Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, yozma nutqni rivojlantirishda yagona metod bilan cheklanib qolish yetarli emas. Muntazam yozma mashqlar, namunaviy matnlarni tahlil qilish, ijodiy yozuv topshiriqlari, o‘zaro baholash hamda o‘qituvchi tomonidan beriladigan fikr-mulohazalar birgalikda qo‘llanilgandagina yuqori samaradorlikka erishish mumkin. Shuningdek, sun’iy intellekt asosidagi ta’lim vositalaridan oqilona foydalanish o‘quvchilarning mustaqil ishlash ko‘nikmalarini rivojlantirib, yozma ishlar sifatini oshirishga yordam beradi.

Mazkur usullarni turk tili darslariga tizimli ravishda joriy etish o‘quvchilarning yozish kompetensiyasini rivojlantirish bilan birga, ularning tanqidiy fikrlashi, mustaqil izlanishi va yozma muloqot madaniyatini ham yuksaltiradi. Natijada o‘quvchilar turk tilida fikrlarini grammatik jihatdan to‘g‘ri, mazmunan boy va mantiqiy izchillikda ifodalash ko‘nikmasini egallaydilar.

Kelgusida yozma nutqni rivojlantirish metodlarini CEFR baholash mezonlari, raqamli ta’lim platformalari va sun’iy intellekt texnologiyalari bilan uyg‘unlashtirish ushbu yo‘nalishdagi ilmiy izlanishlarning muhim yo‘nalishlaridan biri bo‘lib xizmat qiladi. Bunday yondashuv turk tilini o‘qitish sifatini yanada oshirish va xalqaro standartlarga mos ta’lim tizimini rivojlantirishga munosib hissa qo‘shadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Council of Europe. *Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment*. – Cambridge: Cambridge University Press, 2001.

2. Corder, S. Pit. *Error Analysis and Interlanguage*. – Oxford: Oxford University Press, 1981.

3. Ergin, Muharrem. *Türk Dil Bilgisi*. – İstanbul: Bayrak Basım Yayım, 2009.

4. Korkmaz, Zeynep. *Türkiye Türkçesi Grameri: Şekil Bilgisi*. – Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2009.

5. Göçer, Ali. *Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Ölçme ve Değerlendirme*. – Ankara: Pegem Akademi, 2020.

6. Akkaya, Nilüfer. *Yabancılara Türkçe Öğretiminde Yöntem ve Teknikler*. – Ankara: Akademisyen Kitabevi, 2023.

7. Jalolov J. J. *Chet til o‘qitish metodikasi*. – Toshkent: O‘qituvchi, 2012.

8. Mahmudov N. M. *O‘zbek tilining nazariy grammatikasi*. – Toshkent: Mumtoz so‘z, 2019.